

L'esplai del futur

El centre d'esplai com a entitat té molts anys de trajectòria des de la seva aparició al paisatge educatiu català dels anys 70. Forma part del nostre patrimoni pedagògic i cal mimar-lo, però també comença a ser urgent adaptar-lo. La nostra societat ha canviat tant i tan ràpidament, que és necessari revisar el què fem, confirmar si responem als reptes actuals, i tenir la gosadia d'incorporar els canvis que toquen.

Un dels trets característics de la pedagogia catalana del segle XX és l'existència molt consolidada d'iniciatives d'educació en el lleure amb una forta identitat, vertebrades entorn de moviments educatius que han jugat i juguen un paper clau, no solament en la formació dels infants i els adolescents, sinó també en la cohesió social i la qualitat de vida als nostres barris i poblacions.

El moment actual, ric en reptes i complexitats, proporciona una oportunitat per repensar els centres d'esplai. I per fer-ho, és imprescindible partir de les necessitats derivades de la cohesió social, la immigració, la 'identitat catalana i les pertinences múltiples, la ciutadania democràtica, les TIC, el medi ambient, els valors i estils de vida, les famílies, l'educació de qualitat per a tothom... entre d'altres reptes.

Per tant, és necessari plantejar-se quines coses cal mantenir, perquè són irrenunciables, i què cal adaptar i transformar, per donar respostes coherents a la societat del segle XXI.

Els irrenunciables

Certament hi ha en els centres d'esplai alguns trets irrenunciables d'identitat, elements que caracteritzen els diferents models d'esplai independentment de la intensitat de funcionament o de la gestió.

En tant que entitats que formen part del tercer sector, en citaríem quatre irrenunciables bàsics:

1. Enfocament social i enfocament d'educació integral alhora.
2. Forta dimensió comunitària i d'arrelament al territori.
3. Sense finalitat de lucre i amb voluntat de servei públic.
4. Generació de voluntariat.

Des del punt de vista pedagògic i metodològic, citaríem uns quants irrenunciables més:

1. Educació integral amb èmfasi en l'educació en valors, compromesa i transformadora.
2. Clima educatiu amb èmfasi en les relacions interpersonals i la comunicació, que permeti i fomenti la barreja generacional.
3. Activitats basades en projectes de grup, amb participació i protagonisme dels infants i joves, obertura a l'entorn i dimensió de servei a la comunitat.
4. Estímul cultural i qualitat educativa en totes les actuacions.

Els canvis

Creiem que hi ha quatre grans línies de canvis a fer. Més aviat representen una nova mirada o de pensament sobre el que es fa i es podria fer.

1. Models múltiples

No hi ha, ni pot haver-hi, un sol model d'esplai capaç de donar resposta a les necessitats i reptes educatius i socials actuals.

No pot haver-hi un únic model perquè la realitat és *plural* (cada territori té la seva història, necessitats i idiosincràsia), *canviant* (les necessitats de la població infantil i les seves famílies varien amb el temps i les tendències culturals i socials). Per aquestes raons, a més, els models d'esplai solen ser *híbrids* i transiten sovint d'una modalitat a una altra, segons les circumstàncies. N'hi ha molts models d'entitats d'educació en el lleure i és bo que així sigui.

Quan no s'admet aquesta multiplicitat, les mirades tendeixen a ser endogàmiques per no dir fonamentalistes, com ara considerar que únicament és vàlid el model d'esplai propi o fins i tot que els altres models no mereixen aquest nom.

2. Població destinatària flexible.

Fins ara, la població destinatària nuclear dels centres d'esplai han estat els infants i els adolescents. Els plantejaments educatius en general i les activitats en particular han estat orientades principalment vers els nois i noies: analitzar les seves necessitats i mancances, fer propostes que els motivessin... De manera secundària, els centres d'esplai han atès també famílies, persones adultes, i persones discapacitades. D'altra banda, els monitors també han estat i són destinataris perquè l'esplai els ofereix formació, itineraris d'inserció o, fins i tot, un espai de pràctiques. Però l'eix prioritari, ha girat entorn de la població infantil i juvenil.

Avui necessitem redefinir la població destinatària dels espais no solament per donar una resposta actualitzada i fidel a la doble identitat educativa i social de l'esplai, sinó també per conservar i millorar la incidència específica en el sector infantil i juvenil. Per tant, cal considerar també els monitors i les famílies¹ com a sector destinatari bàsic d'atenció per part del centre d'esplai, encara que la prioritat siguin els infants i joves.

3. Activitats múltiples

Si som flexibles quant als models d'entitat, també ho hem de ser quant a les activitats que poden desenvolupar. Hi ha una infinita diversitat d'activitats que poden tenir sentit en el marc d'un centre d'esplai, perquè *el que caracteritza l'esplai no és l'activitat sinó l'enfocament i la metodologia de treball*. Però potser seria útil destacar dues categories:

Activitats bàsiques: Aquelles més "nuclears", més absolutament vinculades a la identitat del centre d'esplai i els seus reptes actuals. Podria ser una pèrdua pedagògica abandonar-les o no plantejar-se-les. Tanmateix, que siguin bàsiques no vol dir que sempre siguin necessàries, ni que calgui fer-les totes.

Les activitats bàsiques serien les que es fan amb la població destinatària prioritària i bàsica, és a dir: infants, adolescents, joves, monitors i famílies. En aquesta categoria hi serien probablement les colònies o campaments, les excursions, els grups de tradicions, el joc a la plaça o al carrer... i també les activitats amb les famílies i les activitats de formació o dinamització de l'equip de monitors.

Activitats complementàries: Aquelles que el centre d'esplai pot fer o no en funció de les circumstàncies i la demanda social. Però quan les fa, s'implica intensament, i no les considera de segona categoria, en tant que responen a una demanda social i s'inspiren en els mateixos principis educatius que les activitats bàsiques.

Les activitats complementàries serien les que es fan per a la població del barri en general, o bé les que es fan amb i per a l'escola. Cal ser molt oberts en aquesta classificació del que és bàsic i complementari, ja que la personalitat i trajectòria de cada centre d'esplai porta a que una activitat que per a unes entitats és bàsica per a unes altres pot ser solament complementària. En aquesta categoria hi hauria probablement l'activitat al temps de migdia de les escoles o aquelles que es plantegen com a suport a la conciliació d'horaris familiars i laborals.

¹ En aquest document s'utilitza la paraula "família" de la manera més ampla i diversa possible, anant més enllà de la visió tradicional de la mateixa i adaptant-se a la realitat de cada entorn.

4. Treball en xarxa

El treball en xarxa entre tots els agents educatius d'un territori és absolutament necessari per diverses raons:

- La primera raó i més evident és que actualment cap institució pot adjudicar-se l'exclusiva de l'educació, perquè avui els reptes educatius demanen la suma d'esforços coordinats. El centre d'esplai no pot emprendre en solitari l'educació en el lleure dels infants, joves i famílies del segle XXI.
- La segona raó és que la cooperació educativa en el territori reforça la identitat d'aquest, l'autoestima col·lectiva i la qualitat de vida dels barris i poblacions. L'aposta del centre d'esplai per la cohesió social del barri o població és un argument més per al treball en xarxa.
- La tercera raó és que la cooperació educativa potencia el progrés particular de cadascun dels agents educadors, multiplicant l'eficàcia. Comptar amb interlocutors, crear xarxa, relacionar-se i treballar en equip és un valor afegit a la personalitat del centre d'esplai.

Per tot es aquestes raons, els centres d'esplai han de treballar plegats amb el conjunt d'agents educatius, amb qui comparteixen un mateix interès per l'educació dels infants, els joves i les famílies: l'escola; les entitats socials del barri; l'ajuntament i els seus serveis municipals; i les altres entitats de lleure del territori.

Per acabar

Els centres d'esplai són entitats educatives i socials alhora, i prenen molts models de funcionament diferents. Durant les darreres dècades s'han configurat com un element característic del paisatge pedagògic del nostre país.

La seva tasca essencial és educar en valors a infants, joves i famílies en el seu temps lliure, i esdevenir un espai de formació i participació comunitària amb voluntat de transformació i inclusió social.

Els centres d'esplai es consolidaran com a agents educatius complementaris a la família i l'escola si parteixen dels reptes socials actuals, són fidels als trets irrenunciables, i despleguen, sense dogmatismes, respostes velles i respostes noves, que siguin ambdues coherents per a un entorn divers, flexible i complexe.

Salvador Carrasco i Roser Batlle

Fundació Catalana de l'Esplai